

vezérkari főnök hadvezéri nagyságát. A tudósítások csak az egyes csatákban véghezvitt egyéni hőstetteiről számoltak be. Czetz János higgadtságával és katonai szakértelmével Bem számára pótolhatatlan segítség volt a harcokban. Nem véletlen, hogy Bem Őt jelölte utódjául, amikor a győztes hadjárat befejeztével, 1849 áprilisában a Temesközbe indult.

Bem közbenjárására lett Czetz János május 16-án a honvédsereg legfiatalabb tábornoka, azonban hadvezéri képességeit nem bontakoztathatta ki, mivel május 29-én Nagyszebenben a lováról lezuhanva olyan súlyos sérülést szenvedett, amely lehetetlenné tette szolgálatát a szabadságharc további időszakában.

Czetz elévülhetetlen érdemeket szerzett Erdélyben az 1848 október végétől beindított fegyvergyártási programok irányításában is. 1849 februárjában - Czetz János egyik kiemelkedő hadicselekményeként elismert piski, majd márciusban, a nagyszebeni csatában - alkalmazták először a magyar gyárban előállított Congrève-röppentyűket. Ez a fegyver a mai rakétafegyverek őseinek tekinthető és nagy jelentőséggel bírt az osztrákok fegyverarzenáljával szembeni versenyben. A piski csatában tanúsított hősiességéért 1849. február 12-én kinevezték ezredessé. Kolozsvár 1848 decemberi visszafoglalásában is jelentős érdemeket szerzett, majd ezt követően Torda védelmét és Szászváros bevételét is biztosította. Létszám- és fegyvergondok miatt azonban nem tudta Nagyenyedet megvédeni a román és szász népfelkelőkkel szemben.

Czetz János Erdélyben betöltött pozitív szerepe mellett felmerült egy vitatott pont is. Ez pedig a Nagyszeben mellett bekövetkezett magyar vereségben játszott szerepe. Bem január 16-án este küldött parancsot a Tordán állomásozó vezérkari főnöke számára, hogy erőltetett menetben vonuljon a Nagyszebentől kétórányira fekvő Vízaknára. Czetz az előrevonulás alatt azonban harcba keveredett a Balázsfalvát megszállva tartó román felkelő csapatokkal, így nem érkezett meg időre a kijelölt körletbe. Bem bízva a Czetz felmentő seregének beérkezésében, 1849. január 21-én megindította támadását az osztrákok főerőssége, Nagyszeben ellen, így a február 4-i vízaknai csata volt az első, amelyben Bem nem tudta legyőzni a Puchner által vezetett osztrákokat. Ennek fő okát a kortársak és a vereség elszenvedői Czetz János késő délutáni megérkezésében látták. A várost végül is március 11-én sikerült visszavenni és kivenni onnan az egyesült osztrák-orosz sereget. Czetz március 20-án az oroszok által megszállt Brassót is felszabadította. A Nagyszeben mellett elszenvedett súlyos balesete után Czetz Kovásznára került gyógykezelésre. A hosszú hónapokig csak mankóval járni tudó tábornokot itt érte a szabadságharc bukásának híre is.

³ „Czetz őrnagyként lett a vezér, pedig voltak mágnások is, de Pesten se volt senki, aki vállalta volna e csenevész sereg vezényletét. Nem volt tehát mást tenni, mint Czetz őrnagyot kinevezni „(Dr. Petri Edit: Czetz János. Im. ...25. oldal)

Folytatjuk

(Megjelent a Bolyai Szemle 2004. XIII. évf. 3. számában, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolai Kar kiadványában)

Megemlékezés és koszorúzás

Az Országos Örmény Önkormányzat képviselői az örmény genocídium 91. évfordulója alkalmából 2006. április 24-én 17.30-kor koszorúzást tartanak az Örmény Keresztkőnél (Budapest, V. Petőfi tér Duna-parti sétány), majd ezt követően Emlékülésre kerül sor az Ügyvédi Kamara dísztermében (Budapest, Szalay utca 7.) Szeretettel várják az érdeklődőket!

* * *

Balla Lóránt

A barokk Erdélyben

(3. rész)

Az erdélyi barokk művészet kialakulása

Vidékeinken a XVII. század közepén kezdtek nagyobb számban megjelenni a barokk jegyeket képviselő alkotások - első helyen a díszítő fafaragás és a síremlékszobrászat terén. **Nicolai Illés Apafi-szarkofágja** már ízig-vérig barokk szellemű alkotás. A segesvári kolostortemplom hatalmas főoltára is a korai korokban készült, 1680-81-ben faragta **Johannes Vest**, ugyanő készítette az itteni orgonát, majd 1671-ben a szebeni templomét. Neki tulajdonítják a brassói Fekete templom barokk főoltárát is (1662).

Lőcséről hozta magával művészetének barokk jegyeit **Sebastian Hann**; a századvégi szebeni és brassói sírlapok, a Fleischer-, Semringer- vagy Seuler- emlékek már teljesen barokk alkotások.

A festészetben a zsolnai **Jeremiás Stranovius** járt elől, aki 1689-ben festette meg a segesvári kolostor-templom oltárképét. Barokk kagylódíszekkel ékes a csíkdelnei szárnyas oltár predellája és oromzata, festményei is barokk stílusúak. **Bethlen Miklós** sem idegenkedett a barokktól - amit szentmiklósi kastélyának földszinti ablakai bizonyítanak.

Ebben a kezdeti korszakban a barokk még nem egységes, szervezett művészeti irány, egymástól elszigetelten dolgozó szobrászok, festők, faragók alkottak, akik maguk is nyugatról jöttek vagy ott tanultak.

A katolikus barokk meghonosodása és felvirágzása

A katolikus barokk erdélyi terjedésének konkrétan meghatározható feltételei voltak. A Királyhágótól keletre nem kellett egyetlen új székesegyház sem emelni, mert állott Fehérvár. III. Károly 1738-ban a csanádi püspökség új székhelyéül Temesvárt jelölte ki. Az új székesegyház felépítéséről maga az uralkodó gondoskodott, terveit udvari főépítész, **Josef Emmanuel Fischer von Erlach** készítette. A Partium vezető városa, Nagyvárad, közigazgatásilag szintén független volt a történelmi Erdélytől.

Erdély szinte önmagába zártan alakította ki az új művészetet meghonosító műhelyeket és iskolákat. A mesterek első nemzedéke jórészt német nyelvterületről jött be, osztrák vagy bajor földről, Kolozsváron találva új hazát. A Szent Mihály templomot övező házacskák boltjaiban telepedtek meg, itt készítették a faragott köveket, oltárszobrokat és festették a szentképeket, amelyek egészen a Székelyföldre jutottak el.

A barokk templom arca

A templomokban mindent átszövő dekoráció, aranyozott, színes márvánnyal díszített architektúra, gazdag építészeti keretbe ágyazott, gyakran különleges fényeffektusokkal kiemelt oltárok, szenvedélyes és mozgalmatlan jeleneteket felvonultató szobrok, képek és mennyezetfreskók káprázatos világa várja a hívőt.

E korszakban terjedt el az a szokás, hogy az oltáriszentség őrzőhelyéül kijelölt tabernákulumot a főoltáron helyezték el. Az oltárépítmények gyakran szinte valódi színpadi terek; élőképszerű szobor-együttesek tűntek fel. Gyakori, hogy a szoboralakokat elhelyezésükkel és gesztusaikkal az oltárképpel jelenetszerű egységbe vonták. Egész Közép- és Kelet-Európában elterjedt a baldachinos szerkezetű oltár, maradandó anyagból készített kőépítmények kerültek az oltárok fölé (oltársátor, cibórium) - például a pozsonyi koronázó-templom főoltára, a pécsi, a kalocsai és a gyulafehérvári székesegyház oltára.

A katolikus megújulás elveihez igazodó barokk oltárképeken és freskókon elsősorban a hitigazságokat szemléletesen és átélhetően ábrázoló jelenetekkel találkozunk. A mennyezetfreskókat az isteni fény által beragyogott szeszélyes felhőalakzatok és lebegő figuracsoportok töltik ki. Az oltárképeken a szent alakok fájdalmas és szenvedéssel teli földi élete bontakozik ki, amely meditációra, érzelmi azonosulásra szólítja fel a nézőt. A szentélyek boltozatán a mennyek országára nyílik kilátás, ahol a szentet a „lebegő” Szentháromság csoportja fogadja.

Templomépítés Erdélyben

A templomépítés fejlődésére döntő hatással volt a jezsuiták újonnan felépített kolozsvári egyháza, amely egyben a legelső erdélyi barokk templom (1718-1724). Alaprajzában a jezsuita rend római főtemploma, az **II Gesú** megszabta általános skémát követi: a homlokzat komoly, súlyos tagozása, az éles hangsúlyt nyelő vízszintes párkányok, a zömök tornyok közé beszorított oromfal, a hármass ablakritmus, a kapuzat, az ívelt párkányok, az oválablakok, egyhajós, két oldalán kápolnasorral kiegészített templom íves főszentéllyel, nagy négyzeti térrel.

A kolozsvári jezsuita templom tervezője **Valentin Scherzer** jezsuita fráter volt, építője pedig **Conrad Hammer** kőműves, ő építette fel a piaci templom hatalmas barokk tornyát (1742-1744), az 1728-ban barokkosított kolozsvári ferences templom karcsú tornyát (1739-1745), a marosvásárhelyi volt jezsuita templomot (1728-1764).

Barokk stílusú ugyanakkor a balázsfalvi érseki székesegyház (1738-1746) is, amely **Giovanni Battista Martinelli** műve. Erdély szinte minden részén találunk barokk stílusú templomokat: például az udvarhelyi ferences templomot, a dési és a gyergyószentmiklósi katolikus templomot, a brassói és a szebeni katolikus templomot.

Az örményeknek két nagy barokk templomuk van. Az erzsébetvárosit **Franz Gintner**, Kolozsváron működő, ügyes kezű kőműves-pallér fejezte be 1783-ban (ő építette a főtéri Rhédey-házat is 1769-ben, és

több további templomot, kastélyt, városi házat, palotát). Munkásságának emlékeit Kolozsváron, Tordán, Zilahon, Hadadon és a mezőségi Sámsodon találjuk meg.

A hatalmas ívelt homlokzatú, egytornyos szamosújvári templomot (1798) egy *Thalinger* nevű építőmester kezdte meg, majd *Hoseph Jung* fejezte be.

A gyulafehérvári volt trinitárius templomot *Batthyány Ignác* püspök építtette át könyvtárrá és csillagvizsgálóvá. A székesegyház nyugati oromzatát *III. Károly király Visconti* és *Brilli* olasz mesterekkel alkíttatta át. A XIV. században meghosszabbított szentélyt *Sztolyka Zsigmond* építtette újjá romjaiból. A szentély déli oldalához Demeter nagyrépost díszes barokk ajtóval ellátott új sekrestyét csatolt. A székes-templomot Batthyány Ignác püspök látta el barokk bútorzattal.

Az erdélyi barokk szobrászat

Az erdélyi barokk szobrászat fejlődése az egyházi képzőművészettel a legszorosabb kapcsolatban állt, hiszen a templomoknak homlokzati szobrokra, oltárookra, szószékekre volt szükségük, mégpedig nagy mennyiségben.

A barokk faragásban iskolázott mesterek első nemzedékének tagja a bajor származású kőfaragó, *Johannes Hammer*, aki a Szent Mihály templom tornyához végzett kőfaragó munkát és a Váradról Kolozsvárra költözött *Joseph Hoffmayer*, aki elkészítette a Szent Mihály templom orgonájának alapzatát (1753), keresztelőkútját és alabástrom szenteltvíztartóját, a főtéri Rhédey-címert, ő végezte nagyrészt a bonchidai *Bánffy-kastély* és istálló, a kendilóniai *Teleki-kastély* kőfaragó munkáit is.

Magyar mesterek a barokk korban Kolozsváron: *György János, Török Tímár Sámuel, Somogyi Péter, Tóth György, Horváth Pál, Keresztesi György és Szóts Dániel*; Marosvásárhelyen: *Török János, Lipsai János, Üstgyártó György, Gáspár József, Kövesdi János, Farkas Ferenc és Török Antal*; Székelyudvarhelyen: *Ugrai László*, akinek főműve (mégis) a kolozsvári unitárius templom (1792-1796).

A kor másik neves alakja a bajor származású *Johann König*, akit a bécsi udvar 1717-ben Gyulafehérvárra küldött, ahol elkészítette a katedrális oromzati fülkéinek négy szobrát. 1720-ban Kolozsvárra költözött, ő faragta a jezsuita templom szobrait és a Szent Mihály templom „temetői” kapuzatának szobrait.

Az erdélyi barokk szobrászat legkiválóbb mestere *Johannes Nachtigall* (1717-1761) és *Anton Schuchbauer* (1720-1776). Mindketten *Bíró Jánosnak*, a barokk lelkes kolozsvári mecénásának, a város plébánosának pártfogoltjai voltak, legszebb műveik a Szent Mihály templomot ékesítik. A hatalmas szószéket együtt készítették 1740 és 1750 között - pompás alkotás ez az evangélisták és az egyházatyák szobraival és a tetőn álló Szent Mihállal.

Nachtigall - aki főként templomi berendezések, oltárok készítésével foglalkozott - faragta a piaci (jezsuita) templom Szentkereszt-csoportozatát, a ferences templom Immaculata-szobrát és a loretoi kápolna homlokzati szobrait, a *Báthory-Apor-szemínárium* Szent József-szobrát, a szamosújvári ferences templom két fülkeoltárát, a bonchidai kastély 36 mitológiai tárgyú szobrát, a bonchidai református templom kapujának három angyalszobrát, a csicsókeresztúri katolikus templom piétáját, a Szent Mihály templom Szent Katalin-oltárát.

Schuchbauer oltárkészítéssel, síremlék-faragással és épületszobrászattal foglalkozott. Legjelentősebb művei: a jezsuita templom szószéke és stallum-faragványai, a minorita templom Enyedre került oltárai, a jezsuita kollégium előtt álló Mária-oszlop, a gyulafehérvári székesegyház Immaculata-oltára, a Szent Mihály templom Háromkirályok-oltára (központi képét Maulbertsch festette) 16 faragott szoborral, a Szent András-oltár, a Szentháromság-oltár 12 szoborral, tabernákulum, Nepomuki Szent János-oltár, a dési katolikus templom Mária-oltára, a szarvaskendi (Cornesti) katolikus templom oltára és feszülete.

Folytatjuk

(Megjelent a Keresztény Szó, 2005. augusztusi számában)

*A szerző harmadéves egyetemei hallgató a kolozsvári BBTE teológiai fakultásán

* * *